

Dr. Mairambek JUSUPOV*

*Oş Devlet Üniversitesi Araşan
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İlahiyat Fakültesi Dekanı*

**MÂTURÎDÎ'YE GÖRE HABER VE
ÇEŞİTLERİ**

**ИМОМ МОТУРИДИЙ ҚАРАШЛАРИДА
ХАБАР ВА УНИНГ ТУРЛАРИ**

**KHABAR (NARRATION) AND ITS TYPES
ACCORDING TO IMAM MATURIDI**

Anahtar kelimeler: *İmam Maturidi, Te`wilatü'l Kur'an, haber, vahiy, mütevatir, ahad, mursal, mevkuf, merfu.'*

Калит сўзлар: *Имом Мотуридий, Таъвилотул Куръон, хабар, ваҳий, мутавотир, оҳод, мавқуф, марфуъ, мақтуъ.*

Key words: *Imam Maturidi, Ta`wilatul-Qur'an, khabar (narration), wahi (revelation), mutawatir, ahad, mawquf, marfu', maqtu'.*

1. Mâturîdî'De haber ve çeşitleri

Çoğulu “*ahbâr*” olan haber, her şeyden önce kişinin mensup olduğu varlık türünü ve soyunu, kendisini ve her şeyin adını öğrenmeyi sağlayan ve beşer hayatının kurulup devam etmesini temin eden bilgi vasıtasıdır [15: 153]. Haber bir bilgi edinme vasıtası olarak tarih, mantık ve hadis gibi farklı disiplinlerin konusu olmuştur. Bunların her biri haberi kendi amacı doğrultusunda kullanmıştır. Haberin bir bilgi vasıtası olarak kullanıldığı disiplinlerden biri de hadistir. Zaman zaman haber ile hadis arasındaki farklar göz ardı edilmekte ve birbirlerinin yerine kullanıldıkları görülmektedir. Hadis ile haber arasında hem kapsam hem de nitelik bakımından farklar vardır [1: 156-157]. Bundan dolayı öncelikle haber ve hadis arasındaki farklılara değinmek gerekir.

Hadisin eşanlamı olarak kullanılan haber, sözlükte, bilgi, bir şeyi öğrenmek, bir nesneyi gereği gibi bilmek için yoklayıp sınamak, bir şeyin iç yüzüne vakıf olmak [4: 226-229] anlamındadır. Haber de

hadis gibi, Hz. Peygamber'den nakledilen söz, fil ve takrirleri ifade etmek için de kullanılmaktadır. Hadisçilerin edebiyatında hem haber hem de hadis kavramı, merfû, mevkûf ve maktû' sıfatlarıyla birlikte de kullanılmaktadır. Haber, Hz. Peygamber'le beraber sonraki iki neslin, hatta daha sonrakilerin rivâyetleri de dâhil olarak nakledilen bütün bir malzemenin adıdır. Bu farklı yaklaşımlarla beraber Hadis ilminde haber, hadisin eşanlamı olarak kullanılmış ve haber denildiğinde hadis anlaşılmıştır [7: 118].

Mâturîdî'ye göre “haber sayesinde geçmiş milletlerin durumu hakkında bilgi edildiği gibi, insan kendisinin veya diğer varlıkların ismini ve gaybla ilgili bilgiyi de haberler sayesinde elde eder” [16: 7]. Mâturîdî'nin bilgi teorisinde haber, kaynağı bakımından ikiye ayrılmaktadır. “Birincisinin kaynağı Allah'tır. Bu haber, Allah'tan Peygamber'e gelirken vahiy, Peygamber'den bize intikal ederken de haber-i Resûldür” [8: 7-8; 17: 103-104].

Mâturîdî'ye göre, “eğer haber doğru ise onunla amel edilmesi görüşündedir [8: 11; 17: 102]. Haberde, kesin bir duyuşun olması gerekir¹ aksi takdirde o haber insanın akli ile ulaşamayacağı bilgileri alması kâfi olmaz. Bu bağlamda ona göre, haberle beraber tefekkürün yani nazarın da olması gerekmektedir. Habere, doğruluğu veya yanlışlığı konusunda doğrudan hüküm vermeden, araştırılması ve incelenmesi gerekir”, der [8: 8-9; 17: 102-103].

Mâturîdî ise haber'in, içeriğinin gerçeğe uygun olup olmaması açısından tarif eder ve “kendisinde yanlış (galat) veya yalan (kizb) bulunması muhtemel olan bir söz” [11: 82] olduğunu belirtir.

Başta da belirttiğimiz gibi Mâturîdî, Hz. Peygamber'den bize intikal ederken de haber-i Resûl adını vermektedir. Haber-i Resûl, “haber-i sâdik” [11: 83] olarak da nitelendirilmektedir. Haber'in bize ulaşma şekline göre de “mütevâtir ve âhâd” olarak iki kısma ayrılmaktadır [11: 82].

Mâturîdî, tefsirinde haber ve sünnet kavramlarını aynı anlamda kullanmıştır [9: 3/76]. Sünnet ve hadis konusunda da İslâm âlimlerinin genel kanaati yönünde bir hadis sünnet telakkisi içinde olmuşlardır. Nisâ sûresinin tefsirinde haber kelimesini birçok yerde geçmektedir [9: 3/20, 45, 81; 10: 2/856-857]. Yani hadis, eser, haber gibi kavramları hadise delalet etmek üzere kullanmıştır [9: 3/395].

Mâturîdî Hz. Peygamber'den gelen haberleri âhâd haber ve mütevâtir haber olmak üzere iki kısma ayırmaktadır.

*М.Юсупов – Ўш давлат университети Ижтимоий фанлар тадқиқот институти Диншунослик факультети декани

¹ “kesin bir duyuş” anlamına gelen bu ifade, kişinin kulakla kesin olarak duyması anlamında olabileceği gibi, kalbin işitmiş gibi bir eğilim içinde olması anlamına da gelebilir.

1.1. Mâturîdî'ye göre mütevâtir haber ve değeri

Mütevâtir kelimesi Arapça “v-t-r” filinden türemiştir ve tevâtere'nin ism-i fâilidir. Lügatte bir şeyin ardı arkası kesilmeksizin birbirini takip etmesi ve peş peşe gelmesi anlamına gelmektedir [4: 5/273-278]. İbn Hacer mütevâtir hakkında şöyle demektedir: “Âlimler tarafından mütevâtir haberin çeşitli tarifleri yapılmıştır. Bazıları sayıyı belirterek dört kişinin rivâyetiyle haber mütevâtir olur demişlerse de, bazıları beş, bazılarına göre yedi, on, on iki, kırk, yetmiş v.s. demişlerdir. Bu sayıları ileri sürenlerin her biri içinde o rakamın geçtiği bir delile isnad etmiştir” [3: 22-23]. Buradan da anlaşılacağı üzere mütevâtir haberi rivâyet edenlerin sayısı ile ilgili âlimler arasında görüş birliği yoktur. Ancak asıl olan râvilerin çokluğu söz konusudur.

Genel olarak hadisçilere göre mütevâtir haberin tanımı ise, “yalan üzerinde kasıtlı veya kasıtsız, ittifak etmeleri aklen mümkün olmayan bir kalabalığın, yine kendisi gibi bir kalabalıktan rivâyet ettiği haberdir” [6: 87] diye tanımlamaktadırlar.

Mâturîdî'ye göre, mütevâtir haber, “Peygamberler'den bize ulaşan haberler, yanılmaları mümkün olan veya yalan söylemeleri muhtemel bulunan kişilerin dilinden ulaşmaktadır. Çünkü onların (peygamberlerde olduğu gibi) doğruluk ve masumiyetlerini kanıtlayacak herhangi bir delil veya belgeleri yoktur. Böyle haberler iyice incelenmesi gerekmektedir. Eğer bir haberin yalan olmasına dair bir ihtimal verilmiyorsa, kendisine böyle bir haber ulaşan kimsenin yapması gereken şey, onun masumiyetine açık belge bulunan birinden (peygamber) bizzat duyduğu bir söz gibi telakki etmesidir. İşte mütevâtir haberin vasfı bu şekilde” [8: 8-9] diye belirtilmektedir.

Burada Mâturîdî, bu ifadeleriyle mütevâtir haberi kabul edilmesi gereken bir bilgi olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, “mütevâtir haberin gerçek, doğru ve kesin bilgi verebilmesi için sadece güvenilir bir şekilde nakledilmesi yeterli olmayıp, onun aslında görme ve işitme gibi bizzat duylulara dayanan bir haber olması da gerekmektedir [11: 85]. Eğer haber, his ve müşahedeye dayanmazsa ona yalan ve hatanın karışma ihtimali doğabilir”, der [9: 4/100].

Mâturîdî, Hz. Peygamber'den (s) gelen haberleri, rivâyet ve amel yönüyle diye iki kısma ayırmaktadır. Mâturîdî, “Amelen Mütevâtir haber, bazen rivâyet bakımından âhâd haber olarak kabul edilse de, kendisiyle amel edildiği takdirde mütevâtir derecesine ulaşır. Bu amel edilebilmesi bakımından en üstün haber sayılır. Zira insanların nesilden nesle uygulayarak

devam ettirmeleri suretiyle örf haline gelen mütevâtir bir haber olması, yaygın hale geldiğinin göstergesidir. Yaygın olduğu için onu senediyle beraber rivâyet etmeye gerek duymamışlar. Kur'ân'daki bir hükmün âhâd haberle neshi mümkün değilse de, amelen mütevâtir haberle âyet neshedilebilir” der [9: 1/333-334; 11: 161-162]. Şu rivâyeti örnek verir. Meselâ, “Varise vasiyet yoktur” (*Ibn Mâce, Vesâya, 2/905, h. no: 2712; Ebû Dâvûd, Vesâya, 3/114, h. no: 2870*) hadisin âhâd haber olarak görenlere Mâturîdî, şöyle demiştir: “Bu rivâyeti bakımından âhâd haber fakat amel bakımından mütevâtir haberdir. Aslında amelen-mütevâtir haber amel etme açısından en yüksek haberdir. Çünkü mütevâtir zamandan zamana insanların amel etmesiyle bilinen şeydir. Ortaya çıkmasıyla amel olunur” der.

Belirtildiği gibi, Mâturîdî, âhâd hadisi amelen mütevâtir olarak kabul etmiştir. Fakat mütevâtir dememiştir. Çünkü Mâturîdî'ye göre, başlangıçta âhâd haber olan ileride mütevâtir olamaz.

Aynı şekilde diğer âlimler gibi Mâturîdî'nin de mütevâtir haberi nakledenlerin sayısı ile ilgili kesin açıklaması bulunmamaktadır. Fakat Nisâ 158'de geçen Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi olayında altı-yedi kişinin verdiği haberi âhâd haber olarak kabul etmiştir. Bu âyetin tefsirinde, Mâturîdî, Hz. İsa'nın çarmıha asıldığı şeklinde gelen haberin Yahudî ve Hıristiyanlar arasında mütevâtir olduğunu ve bunun doğru olmadığını söylemiştir. Ayrıca, Mu'tezile mezhebinden bir grup mütevâtir haberin de yalan olma ihtimalinin olduğunu söylemiştir. Mâturîdî, haber verenlerin sayısı ile ilgili olarak, Mu'tezile'ye şöyle cevap vermiştir: “Hz. İsa'nın çarmıha gerildiğini gören altı ya da yedi kişi civarındadır. Bu haberler daha sonra yaygın olmaya başlamıştır. Böyle âhâd olan haber daha sonra mütevâtir seviyesine ulaşamaz” [9: 4/100-102]. Mâturîdî'ye göre eğer sayı yediden fazla olursa mütevâtir olur diyemiyoruz. Çünkü bu Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi olayına şahit olanların sayısı ile alakalıdır.

Mâturîdî, “Hz. Peygamber'den (s) bize tevâtüren ulaşan haber reddedilmeyecek bir bilgi verir” [8: 9] demiştir. Mâturîdî, yeri geldikçe tefsirinde tevâtür kelimesini kullanmıştır. Meselâ, “وعلى ذلك تواترت” [3/395 :9] “[الاثار عن النبي (ص)]” (bu konuda Hz. Peygamber'den tevâtüren rivâyet edilmiş eserler vardır) şeklinde verilmiştir.

Mâturîdî'ye göre Kur'ân ile mütevâtir sünnet arasında muvâfakat bulunmaktadır. Meselâ Nisâ 59. âyetin tefsirinde asıl kaynağın Kur'ân ve sünnet

Ehl-i Sünnet kelâmının iki önemli mezhebinden biri olan Mâturîdîliğin imamı büyük âlim Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed es-Semerkindî el-Mâturîdîdir. Özellikle Kelam, Tefsir, Fıkıh ve Usûl ilimlerinde yeri tartışılmaz birisidir. Mâturîdî'nin haber/hadis anlayışının belirlenmesi eskide olduğu gibi günümüz haber/hadis anlayışı için de önem arz etmektedir. Makalede Mâturîdî'nin hadis ilmindeki yeri, günümüz açısından taşıdığı önem, mevcut Hadis ilmi anlayışına katkısı ve genel anlayıştan ayrılan özgün yönleri belirlenerek ve rivâyet metodundaki ilkeleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Mâturîdî, Kur'ân'dan sonra dinin ikinci kaynağı kabul edilen haberin yeri ve konumunu bilgi sistemi içerisinde ele almıştır. Mâturîdî'nin bilgi sisteminde haber, kaynağı bakımından ikiye ayrılmaktadır. Birincisinin kaynağı bizzat Allah'ın kendisidir. Bu haber, Allah'tan Peygamber'e gelirken vahiy, Peygamber'den bize intikal ederken de haber-i resûl olmaktadır. Haberi Resûlü de mütevâtir haber ve âhâd haber olarak iki kısma ayırmaktadır.

Аҳли сунна йўналишининг икки йирик мазҳабидан бири бўлган мотуридийлик таълимотининг асосчиси буюк олим Абу Мансур Муҳаммад ибн Муҳаммад Самарқандий Мотуридийдир. У калом, тафсир, фикҳ ва усул илмларида даражаси улўғ олим саналади. Имом Мотуридийнинг ҳадис/хабар борасидаги қарашларини ўрганиш ўтмишда бўлгани каби бугунги кунда ҳам муҳим аҳамият касб этмоқда. Ушбу мақолада Имом Мотуридийнинг ҳадис илмидаги ўрни, унинг бугунги кундаги аҳамияти, ҳадис илми ривожига қўшган ҳиссаси ва ўзига хос қарашларини аниқлаган ҳолда унинг ривоят методидаги тамойиллари баён қилинган. Имом Мотуридий Қуръони каримдан кейин диннинг иккинчи манбаи сифатида қабул қилинган ҳадис/хабарнинг ўрни ва мавқеини билимлар тизими ичида қаламга олган. Унинг билимлар тизимида хабар манба нуқтаи назаридан иккига бўлинган. Биринчисининг манбаи бевосита Аллоҳнинг ўзидир. Бу хабар Аллоҳдан пайғамбарга етиб келганда «вахий», пайғамбардан бизга нақл қилинганда эса «хабари расул» бўлади. Имом Мотуридий «хабари расул»ни ҳам «мутавотир» ва «оҳод» номли икки турга ажратган.

The great scholar Abu Mansur Muhammad ibn Muhammad al-Samarkandi al-Maturidi was the founder of the doctrine of Maturidiyya, one of the two major sects of the Ahl as-Sunnah. His place is indisputable, especially in the sciences of Kalam, Tafsir, Fiqh and Usul. The study of Imam Maturidi's views on hadith/khabar is as important today as it was in the past. This article seeks to explain the principles of Imam Maturidi's method of narration by identifying his place in the science of hadith, its importance today, his contribution to the development of existing hadith science, and his unique views that differ from the other scholars. Imam Maturidi described the place and status of the hadith/khabar, which was accepted as the second source of religion after the Qur'an, within the system of knowledge. In Imam Maturidi's system of knowledge, the khabar is divided into two in terms of source. The source of the first is directly Allah Himself. It is a wahi (revelation) when it comes from Allah to the Prophet, and a "khabar ar-rasul" from the Prophet to us. Imam Maturidi divided the khabar of the Prophet into two types, mutawatir and ahad.

olduğunu belirtmiştir [9: 3/291-293]. Bu ifadesindeki sünnetten kasdın, mütevâtir haberdir.

Mâturîdî, Mütevâtir haberi hadisçilerden farklı olarak değerlendirir ve mütevâtir haberi eksiksiz ve kesin bilgi kaynağı olarak görür. Başta belirttiğimiz şartları taşıyan habere mütevâtir haber denmektedir. Mâturîdî, mütevâtir haber için râvîlerinin sayısına çok da önem vermez. Önemli olan kesin bilgi meydana getiriyor olmasıdır.

1.2. Mâturîdî'ye göre âhâd haber ve değeri

Âhâd, lügatta, "bir" manasına gelen "âhâd" ve "vâhid" kelimelerinin çoğuludur. Haber ise, herhangi bir şey veya mesele ile ilgili olarak nakledilen bilgi anlamındadır. Hadîs ilminde ise, Hz. Peygamber'in kavli, fiili ve takrîri sünnetlerinin sözle ifadesi demek olan «hadîs» kelimesinin müterâdifi olarak kullanılır. İstılahta ise, tevatür derecesine ulaşmayan veya mütevâtir olmayan haberlere verilmiş bir isim olarak kullanılır. Meselâ haberi'l-vâhid (bir kişinin

haberi) denir ve bir kişi tarafından rivâyet edilen haber kastedilir. Haber-i âhâd da birer kişi tarafından rivâyet edilen haberlerdir [7: 21].

Âhâd haber, kelâm ve fıkıh ilimlerinde önemli bir tartışma konusudur. Mâturîdî'ye göre, âhâd haber, "akıl tarafından râvîlerin durumu, muhtevanın niteliği ve kesinleşmiş nakil karşısındaki konumu açılardan değerlendirilmelidir. Kabul ve red açısından hangisi ağır gelirse yanılma ihtimali bulunmakla birlikte onunla amel edilebilir" [15: 152].

Mâturîdî, bilgiyi gerektiren, Hz. Peygamber'den geldiği bilinen ve mütevâtir derecesine ulaşmayan âhâd haberi [8: 9], amel bakımından hüccet olarak görmüş [13: 223] ve âhâd haberlerle kesin hüküm vermenin caiz olmadığını belirtmiştir. Çünkü âhâd haber amel açısından ilim (ilmu'l-amel) ifade eder, doğruluğuna kesin olarak şahitlik (ilmu's-şehâde) gerektirmez [13: 224]. Mütevâtir derecesine ulaşmama konusunda hadisçilerle aynı görüştedir.

Mâturîdî birçok âyetin tefsirinde âhâd haberle amel etmenin mümkün olduğunu kabul etmektedir [13: 224]. Ancak, âhâd haberin kabul edilebilmesi için râvilerin fasık olmayıp âdil olmaları şartının aranacağını da belirtmektedir [13: 224]. Âhâd haber “delil olma” yönünden bazen Kur’ân’dan sonra ikinci, bazen de Kur’ân ve akıldan sonra üçüncü derecede delildir. Ama birinci derecede delil olduğu yer sayısı oldukça sınırlıdır [5: 59]. Mâturîdî, muhtemelen mütevâtir dışındaki haberleri âhâd kabul eder. Nisâ sûresinin tefsirinde Hz. İsa’nın çarmıha gerilmesi olayında altı-yedi kişinin verdiği haberi de âhâd olarak kabul etmiştir [9: 4/101-102].

Mâturîdî’ye göre âhâd haber bilgi değil zann ifade eder. Her ne kadar delil olmak yönünden hiç kimsenin fikrinin Peygamberin (s) sözü yeri geçemeyeceği görüşünde olsa da [13: 217] Mâturîdî âhâd haberle amelde seçici davranmıştır. Araştırdığı konuyla ilgili her hadisi delil olarak kabul edip amel etmemiştir. Şayet herhangi bir konuda hadis ile amel etmek durumunda kaldığı zaman önce Kur’ân’a, sonra sünnete arz etmiştir. Bununla beraber akla uygunluğuna bakmıştır. Bir konuda birbirine çelişik hadisler varsa öncelikle te’vil etmiş, te’vil mümkün olmazsa bu haberleri reddetmiştir [12: 351].

Başta söylediğimiz gibi Mâturîdî, âhâd haberin hemen kabul edilmeyip araştırılması taraftarıdır. Yani yalan veya yanılmadan kaynaklanan âhâd haberin sübûtu konusunda şüphelerle yaklaşmıştır. Meselâ, Mâturîdî, “Nisâ” 23’de , “...sizi emziren analarınız, süt bacılarınız..... size haram kılındı” (4. Nisâ. 23) âyetin tefsirinde Hz. Âişe’den gelen şu rivâyeti zikretmiştir: “Önceleri 10 emme haram kılıyordu, sonra da 5 emmeye çevrildi. Hz. Peygamber vefât ettiğinde (Ku’rân’da) okuduklarımız içinde bu âyet de vardı” (Müslim, Radâ, 2/1075, h. no: 1452; Tirmizî, Radâ, 3/455, h. no: 1150) Mâturîdî zikrettiğimiz bu rivâyeti reddetmiş ve “ya kendisinden böyle bir rivâyet sâbit değildir ya da yanılmıştır” [9: 3/111-112] şeklinde açıklamada bulunmuştur. Bu da Mâturîdî’nin âhâd haber konusundaki ne kadar dikkatli olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü buradaki “sâbit değildir” sözünden kasdın, râvilerin yalan söylemiş olabileceğine, “yanılmıştır” sözünden kasdın ise râvinin yani Hz. Âişe’nin vehim ve yanlışlığına da işaret etmiş olabilir.

Ehl-i Sünnet içinde hadislerin itikâdî konularda hüccet olabileceği konusunda ihtilaf yoktur [18: 352-353]. İhtilâf daha çok, âhâd haberlerin itikâdî konularda değeri ile alakalıdır. Mâturîdî’ye göre “âhâd haber ilim ifade etmez ve dolayısıyla itikâdla ilgili konular böyle haberler üzerine binâ edilemez” [5: 60-61] Mâturîdî ve

Eş’arî kelâmcıları “Haber-i vâhid itikâdda delil olmaz” kaidesi hususunda müttefiktirler [10: 1/132].

Mâturîdî’nin itikâdî konular dışındaki kabul ettiği âhâd haberleri her zaman reddetmemiştir. Genelde bunlar arasını telif edilmeye çalışılmıştır. Eğer haber âhâd ise bunun âhâd olduğu, ilim ifade etmeyeceği belirtilmiştir. Sonra “eğer sâbitse...” “eğer sahihse...” gibi kayıtlar konularak te’vile gidilmiştir. Meselâ, Mâturîdî âyette geçen Kur’ân’da “... Sizi emziren analarınız, süt bacılarınız... Size haram kılındı” (4. Nisâ. 23) âyetinin tefsirinde Mâturîdî, Hz. Alî’nin (ö. 40/661) Hz. Peygamber’den (s) rivâyet ettiği “Bir tek yudum (bile, ilk) iki yıl (daki emme) gibi haram kılar” hadisini zikretmiştir. Bu hadisin sonunda “فإن 3/114 :9] [ثبت هذا فهو الأصل في ذلك والمعتمد عليه” Eğer sâbit ise, bu konuda itimâd edilecek en sağlam delil bu hadistir” denilerek sübût hakkında yine bir ihtiyât payı bırakmıştır.

Mâturîdî, âhâd haberin Kur’ân’a ve umûmî belvâya aykırı olduğu şu rivâyete karşı çıkmıştır, “Alış-veriş yapan taraflar, birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerlik hakkına sâhiptirler” (Buhârî, Buyu’, 3/58, h. no: 2079; Müslim, Buyu’, 3/1163, h. no: 1531) Kur’ân’da geçen “Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, ...” (4. Nisâ. 29) âyetine dayanarak Mâturîdî, “Böyle bir hadisin (sahih) olması mümkün değildir”, diyerek kabul etmemiştir. Mâturîdî, “Şayet gerçekten böyle bir rivâyet varsa, başka anlamlara yorumlanabilir. Âyete baktığımızda ‘mekânından ayrılma’ söz konusu değildir, karşılıklı rızaya dayanan ticaret tamamlanmış olur. Mâturîdî’ye göre böyle vakitte (mütevâtir veya meşhûr) delile ihtiyâç duyulur. Bu haber umûmî belvâya aykırı gelmektedir. Alış-veriş herkes tarafından bilinmekte ve herkes bu hadisin tersine amel etmektedir. Böyle bir durumda şazz bir bilginin bulunması câiz değildir. Bütün bu hususlar göstermektedir ki, bu hadiste hata vardır ya da neshedilmiştir” [9: 3/176-180]. Mâturîdî başlangıçta hadisi reddetme yönüne gitse de doğrudan reddedememiş, başka mânâlara yönlendirebileceğini söylemiştir. Mâturîdî âhâd haber konusunda çok titiz davranmıştır. O, “râvilerin hallerine bakma ve âyete uygun olup olmaması bakımından haberi incelemek gerekir” der [8: 9].

Mâturîdî âhâd haber konusunda her zaman araştırılmasından yana olmuştur. İtikâdî konular dışındaki âhâd haberleri genelde reddetmeden, telif etmeye çalışmıştır. Ameli konularda kabul ettiği âhâd haberi, itikâdî konularda kabul etmemiştir.

Mâturîdî'nin kendinden önceki Hanefî âlimlerin geleneklerini devam ettirdiği görülmektedir.

1.3. Mâturîdî'ye göre mürsel haber ve değeri

Hadisçilere göre Mürsel haber, “Hz. Peygamber’e (s) yakın bir devirde yaşamış olmalarından dolayı, sahabenin çoğunluğunu gören ve onlarla sohbet eden tâbiûnun, hadis nakil ederken, kendilerinden hadis işittikleri sahabileri atlayarak, onların isimlerini zikretmeksizin “قال رسول الله” diyerek rivâyet ettikleri hadislere mürsel denilmiştir” [7: 68].

Mâturîdî tefsirinde yeri geldikçe mürsel rivâyetlere yer vermiştir. Meselâ, “*Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler...*” (4. Nisâ. 10) âyetiyle ilgili olarak yetimlere iyi davranılması gerektiği konusunda zikredilen hadîste “Hz. Peygamber (s) iki zayıf kimse hakkında Allah’tan korkun!”, onlar kimlerdir diye sorulduğunda? Şöyle dedi: “Yetim ve kadındır...” buyurdu. Hadisin senedini Mâturîdî, “an Katâde kâle: zukirâ lenâ enne resûlallah (s) kâne yekûl” şeklinde nakleder [9: 3/39]. Görüldüğü gibi senedde bir tâbiû olan Katâde’nin (ö. 117/735) doğrudan sahabeyi atlayarak Hz. Peygamber’den rivâyeti şeklindedir. Yine Hz. Peygamber’den gelen “Dil ile yapılan sadakadan daha faziletli sadaka yoktur” [2: 8/354]. hadisini Hasan Basrî doğrudan Hz. Peygamber’den nakletmektedir. Senedi ise “ani’l-Hasan kâle: kâle resûlullah (s)” şeklindedir [9: 3/360]. Yine başka bir yerde Mâturîdî, “ruviye ani’l-Hasan kâle, kâle resûlullah (s)” [9: 3/187] şeklinde nakilde bulunur.

Bu rivâyetlerde “bir tâbiûnun doğrudan Hz. Peygamber’den rivâyeti” olduğu anlaşılmaktadır. Mâturîdî yeri geldikçe senedine inkitâ’ bulunan bu hadislerden yararlanmıştır. Araştırmamızda “Bu hadis mürseldir” diye bir tanımla karşılaşmadık.

1.4. Mâturîdî’nin merfû’ ve mevkûf rivâyetleri kullanışı

Senedin son bulduğu şahıs ile ilgili Hz. Peygamber’e izâfe edilen söz, fiil ve takrirlerden ister munkatî isnadla rivâyet edilmiş olsun, ister muttasıl isnadla rivâyet edilmiş olsun bütün hadisler merfû hadis [7: 158], sahabeden isnadı ister munkatî olsun ister muttasıl olsun, söz, fiil ve takrir olarak rivâyet edilen haberlere mevkûf hadis [7: 160], isnadı tâbiûnda son bulan ve tâbiû’nun söz ve fiillerinden ibaret olan haberlere maktû hadis [7: 161] adı verilmiştir.

Te’vilât’a baktığımız zaman Mâturîdî’nin hadisçilere benzer bir yaklaşım içinde olduğunu görürüz. “Nisâ” 23. âyetin tefsirindeki rivâyetlerde, “haramlık doğuracak süt emmenin miktarı” konusunda, hem Hz. Peygamber’e hem de Hz. Ali (ö. 40/661), İbn

Mesûd (ö. 32/652-53), İbn Abbas (ö. 68/687-88), Hz. Âişe (ö. 58/678) gibi sahabilere izâfe edilen rivâyetlere yer verilmiş ve sözün akışı içerisinde bunlardan “bu merfû, bu mevkûf” şeklinde bahsedilmiştir [9: 3/112-115]. Başka bir yerde “merfû olarak rivâyet edilmişti” [9: 3/397] veya “merfû olarak rivâyet etti” [9: 3/118], “Eşyemu’l-Dibâbî’nin hanımına kocasının diyetinden miras payı verme konusunda merfû olarak rivâyet edilen hadîste” [9: 3/397] şeklinde yer almaktadır. Burada Mâturîdî’nin hadisçilerle aynı ölçüt içerisinde olduğunu görüyoruz.

Mâturîdî, sadece bir yerde “Nisâ” sûresinin 79. âyetinin tefsirinde, “Hz. Peygamber’den rivâyet edilen haber merfû ise, cerhe tabi tutulması uygun olmaz” [9: 3/342] diyerek merfû haberin önemini ortaya koymuştur. Nisâ sûresinin tefsirinde merfû hadisler çok olmasına rağmen merfû kelimesi sadece bir kaç yerde geçer. Meselâ, “وقد”, [3/118 :9] “وروي مرفوعا أنه قال”, [3/397 :9] “روي في مثل ذلك مرفوعا” gibi. Aynı şekilde mevkûf rivâyetleri de eserinde çok zikretmiştir. Fakat kelime olarak sadece birkaç yerde geçer. Meselâ, mevkûf [9: 3/159-160] olarak iki yerde, mevkûfan [9: 3/194] olarak bir yerde mevkûfatun [9: 3/115] olarak da bir yerde geçer.

Mâturîdî, Nisâ sûresinin tefsirinde birkaç yerde mevkûf ve merfû kelimelerini kullanmıştır. Ayrıca merfû hadisin önemine de vurgu yapmıştır. Rivâyetlerin Peygamber’e ve sahabilere nispet konusunda, hadisçilerle aynı görüşte olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Erdemci, Cemalettin, *Kelâm İlminde Haberin Epiştemolojik Değeri*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi VI (2006), Sayı: 1.
2. Heysemî, *Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman*, Mecmau’z-Zevâid ve Menbau’l-Fevâid, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1412.
3. İbn Hacer, el-Askalânî, *Nuhbetu’l-Fiker şerhi*, (Nuzhetu’n-Nazar fî Tavzihi Nuhbeti’l-Fiker), (çev. Talât Koçyiğit), AÜİF Yay., Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971.
4. İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari, *Lisânu’l-Arab*, Dâru Sâdir, Beyrut, trs.,
5. Kahraman, Hüseyin. Maturidilikte Hadis Kültürü. –Bursa. Araştı yayınlari, 2001.
6. Koçyiğit, Talât, *Hadis İstılahları*, Ankara Üniversitesi Basımevi, II. Baskı, Ankara, 1985.
7. Koçyiğit, Talât, *Hadis Usûlü*, AÜİF Yay., Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967.
8. Mâturîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed, *Kitâbu’t-Tevhîd*, (thk. M. Fethullah Huleyf), İstanbul 1979.

9. Mâturîdî, Ebû Mansûr, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, (thk. Bekir Topaloğlu ve Ahmet Vanlıoğlu), Dâru'l-Mîzân Yay., İstanbul, 2005.

10. Neseîfî, Ebu'l-Muîn Meymûn b. Muhammed b. Muhammed b. Mekhûl, *Tebîrâtü'l-Edille* (nşr. Claude Salamê), Dîmaşk, 1990-93.

11. Özcan, Hanîfî, *Mâturîdî'de Bilgi Problemi*, MÜİFVY, III. Baskı, İstanbul, 2012.

12. Özdeş, Talip, "*Maturidi'nin Fıkhi Yönü ve Metodu Üzerine Bazı Değerlendirmeler*", CÜİFD, Sayı 2, Sivas, 1998.

13. Özen, Şükrü. Ebû Mansûr el-Mâturîdî'nin Fıkıh Usûlünün İnşâsı. –Ankara. Otto, 2018.

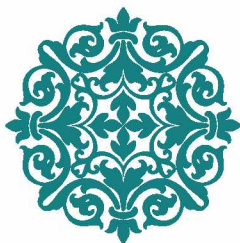
14. Pekcan, Ali, İmâm Mâturîdî'nin "*Usûl-i Fıkh'a Dair Görüşleri ya da "Meâhizu's-Şerâi"*"i Yeniden Kurmaya Çalışmak, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV, (2004), Sayı: 2.

15. Topaloğlu, "*Mâturîdî*", DİA, XXVIII, 153.

16. Topaloğlu, Bekir, *Kitâbu't-Tevhîd Açıklamalı Tercümesi*, İSAM Yay., İstanbul, 2013.

17. Tuğlu, Nuri, *Mâturîdîliğin Hadis Anlayışı*, Mîlel ve Nihal, İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırmalar Dergisi, VII, sayı 2, Mayıs Ağustos 2010.

18. Yavuz, Y. Şevki, "*Haber-i Vâhid*", DİA, XIV.

Хабибулло САГДИЕВ*
*тарих фанлари бўйича
фалсафа доктори*

*Ўзбекистон халқаро ислом
академияси Исломшунослик ва
ислом цивилизациясини ўрганиш
ICESCO кафедраси доценти*

**ПРОИЗВЕДЕНИЕ «АКИДА» АБУ ДЖАФАРА
ТАХАВИ: ОБЩЕЕ СОДЕРЖАНИЕ И
КОПИИ РУКОПИСИ**

**ТАҲОВИЙНИНГ «АҚИДА» АСАРИ:
УМУМИЙ МАЗМУНИ ВА ҚЎЛЁЗМА
НУСХАЛАРИ**

**ABU JA'FAR TAHAWI'S WORK «AQIDA»:
GENERAL CONTENT AND THE COPIES OF
ITS MANUSCRIPTS**

Ключевые слова: *ақида, ахлу-с-сунна ва-л-джама'а, Тахави, рукопись, ханафитский, ал-Азхар, Сулейманийя, Баязид.*

Калит сўзлар: *ақида, ахлу-с-сунна ва-л-жамоа, Таҳовий, қўлёзма, ханафия, ал-Азҳар, Сулаймония, Боязид.*

Key words: *Aqeeda, Ahl al-Sunna wal-Jama'a, Tahavi, manuscript, Hanafi, al-Azhar, Suleimaniyya, Bayazid.*

Введение

Первые труды, посвященные основам веры, вопросам исламской догматики относятся к периоду формирования основных школ и учений (VIII-XI вв.). Именно тогда появились «ал-Фикху-л-акбар» [12] и «Васия Аби Ханифа», [14] приписываемые основателю ханафитского мазхаба, а также ряд работ, авторами которых были му'тазилиты. В середине IX века возникла своего рода очередность произведений представителей традиционной школы Багдада. Самыми примечательными из них являются шесть работ Ахмада ибн Ханбала, исследующие вопросы исламской догматики. В X-XI веках были написаны «Рисала ибн Аби Зайд Кайравани» [11] маликитского толка, а также книги об учении аш'аритов [16:17].

*Kh.Sagdiev – docent of the ICESCO chair for the study of Islamic civilization..